

ani ne tak jako odpovídající rozdílné situaci, ale téměř výlučně jako zacházení preferenční³⁸⁰. Ústavní soud staví dokonce rovnítko mezi preferenční zacházení a faktickou (materiální) rovností³⁸¹. Oba instituty však neznamenají nutně totéž. Je jistě teoreticky přípustný názor, že princip rozdílného zacházení v rozdílné situaci zahrnuje také případy odůvodněného zvýhodněného zacházení (pozitivní opatření). Na druhou stranu existuje také pojetí, podle něhož jsou tzv. pozitivní opatření výjimkou z principu materiální rovnosti³⁸². V tom případě zahrnuje kategorie rozdílného zacházení jen rozdílné situace, tzn. poskytnutí prostředků nebo podmínek, které ostatní nepotřebují. Porovnejme například zvýhodněné podmínky přístupu k zaměstnání pro zdravotně postižené a služby knihovny půjčující svazky v Braillově písmu. Zatímco v prvním případě se jedná o preferenční zacházení v porovnání se zdravými osobami, ve druhém je asi těžko o něčem takovém mluvit. Knihy v Braillově písmu jsou k užítku jen zrakově postiženým, zdravým osobám by byly většinou k ničemu. Případ tedy postihuje jednu z možností rozdílného zacházení v rozdílné situaci, která není preferenčním zacházením.

Ústavní soud kromě výše uvedených testů při zkoumání ústavněprávní akceptovatelnosti úvahy zákonodárce v souvislosti s principem rovnosti rozlišuje také vznik protiústavní nerovnosti způsobený mezerou v zákoně. Pojímá ji jako zvláštní druh opomenutí zákonodárce, jehož výsledkem je ústavně neakceptovatelná nerovnost. Ústavní soud mluví o tzv. „nepravé mezeře“ v případě, kdy je možno takovou mezeru vzniklou díky nerovnosti právní úpravy vyplnit pomocí ústavněprávně konformní interpretace právního předpisu. Návrh na jeho zrušení je možno zamítnout, protože svojí dikcí není právní ustanovení v rozporu s ústavním pořádkem³⁸³. Kromě toho rozlišuje Ústavní soud mezeru v zákoně spočívající v absenci zákonného ustanovení, které způsobuje protiústavní nerovnost. Například ve věci Pl. ÚS 36/01 Ústavní soud spatřuje takovou mezeru v zákoně v absenci ustanovení, jež by určilo subjekt nebo zdroj, z něž by byla uhrazena odměna správce konkursní podstaty pro případ insolventního úpadce a současného osvobození navrhovatele konkursu od zaplacení zálohy na náklady konkursu. Protože zde chybějící normu výkladem nelze dovodit, Ústavní soud musel zrušit rovněž ta ustanovení zákona o konkursu a vyrovnání, která při absenci takové normy protiústavní nerovnost způsobila, tedy ustanovení o osvobození úpadce od zaplacení zálohy na náklady konkursu.

7. Závěr

Když otcové sociálního státu formulovali před více než sto lety nové principy sociálně spravedlivého řádu, bylo jejich úmyslem založit základy sociálních programů, nikoliv veřejných sociálních práv jednotlivců. Obsah těchto programů měla konkretizovat legislativní úprava, která by vytvořila pravidla distribuce společenských statků tak, aby vyváženě omezovala individuální zájmy ve prospěch dosažení sociálních jistot pro všechny. V souladu s touto koncepcí také mezinárodněprávní smluvní úprava později formulovala závazky ze socioekonomických práv především jako závazky k přijetí vnitrostátní legislativy. Principy sociální spravedlnosti jako základ zajištění socioekonomických práv činily úvahy o jejich soudní vymahatelnosti jako individuálních práv jednotlivců ve své době značně pochybné.

³⁸⁰ Srov. např. náleze ze dne 16. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 53/04, odst. 30.

³⁸¹ Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 42/03, bod 58, cit. výše v pozn. č. 369.

³⁸² Bobek, M. Rovnost jako právní problém. In: Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 23.

³⁸³ K tomu např. srov. náleze ÚS ze dne 26.3.1996 sp. zn. Pl. ÚS 48/95, Sb.n.u. ÚS č. 5, roč. 1995, str. 171, také náleze ÚS sp. zn. Pl. ÚS 37/04, bod 77, cit. výše, v pozn. č. 369, kde Ústavní soud podobně rozhodl o možném výkladu §133a o.s.ř. v souladu s právem na spravedlivý proces.

Má-li jít skutečně o normativní závazky k postupnému uskutečnění socioekonomických práv, jsou konkrétní řešení distribuce společenských dober a s ní související regulace soukromých práv výsledkem legitimních rozhodnutí demokratickou volbou ustavených většin. V tomto kontextu je prostor pro zásahy soudní moci v právních státech značně omezený. Od přijetí nejrozsáhlejší mezinárodněprávní smluvní úpravy socioekonomických práv, jež měla odrážet tato východiska, ještě neuplynulo ani padesát let, a individuální nároky ze socioekonomických práv jsou běžně předmětem rozhodnutí vnitrostátních soudů po celém světě. Zajištění socioekonomických práv je ovšem podmíněno přijetím pozitivní normativní úpravy, a tak je to právě obsah legislativní úpravy, který se proti všem předpokladům v důsledku uplatnění individuálních práv jednotlivců před soudy stává předmětem soudního přezkumu. Zde byl zatím tento jev analyzován a komentován v jeho různých aspektech, mezinárodních a vnitrostátních. Zbývá zobecnit závěry o jeho teoretických základech, a tím získat i úplnější představu o obecném základu soudní vymahatelnosti socioekonomických práv.

7.1 Princip rovnosti ve vztahu k socioekonomickým právům

První, historicky patrně nejstarší princip ovládající soudní zásahy do oblasti socioekonomických práv nalezneme v oblasti mezinárodněprávní ochrany lidských práv. Je jím princip materiální rovnosti. Lze namítnout, že tento princip nemá k socioekonomickým právům žádný specifický vztah; podobně jako Soudní dvůr mezinárodní spravedlnosti dovedl jeho porušení ve vztahu k právu na vzdělávání v menšinových jazycích, byl princip materiální rovnosti tradičně a opakovaně aplikován vnitrostátními i mezinárodními judičními orgány ve vztahu ke kterémukoliv občanskému nebo politickému právu. Rozdíl je ovšem dán povahou práva, na něž se princip materiální rovnosti aplikuje. Občanská a politická práva jsou ze své povahy formulována vždy jako veřejná individuální práva. Princip rovnosti tu hraje vždy subsidiární úlohu. Zásadní skutečností je protiprávnost zásahu do občanského nebo politického práva, o které se jedná. To, že do práv ostatních jednotlivců zasaženo nebylo, je v daném kontextu buď zcela irelevantní, nebo to má význam pouze z hlediska posouzení intenzity tohoto zásahu. Pro druhou možnost uveďme příklad omezení svobody pohybu skupině občanů na základě jejich etnické příslušnosti; diskriminační charakter protiprávního zásahu do práva na svobodu pohybu zvyšuje podstatně jeho intenzitu. Pokud však nejsou splněny materiální podmínky přípustnosti takového zásahu, bude protiprávním v každém případě, bez ohledu na diskriminační aspekt věci.

V případě socioekonomických práv je tento poměr zcela opačný. Zde jde primárně o státem vytvořenou regulaci distribuce společenských statků; normativní úprava představuje volbu určitého způsobu jejich přerozdělování v závislosti na společenských zdrojích. Preference většinových rozhodnutí se projeví ve volbě normativní úpravy. Tato rozhodnutí pak budou mít ze své povahy zcela rozdílný dopad na jednotlivce i skupiny lidí; tak bohatým mohou zakládat povinnost přispívat do veřejných systémů více než chudým, rezervovat konkrétní společenské zdroje pro určité skupiny obyvatel, jako jsou studenti, rodiny s dětmi nebo starší lidé, či je vyhradit pouze pro využití určitými subjekty veřejné služby, jako jsou veřejné vzdělávací instituce nebo veřejná zdravotnická zařízení, stejně jako podmínit přístup k nim celou řadou podmínek, či je naopak zaručit všem. V této úpravě hraje princip materiální rovnosti klíčovou úlohu. Vyplývá z něj, že zákonodárce může svým rozhodnutím nastavit pravidla distribuce veřejných statků i podmínky přístupu k nim jakkoliv, tato rozhodnutí však nesmí být diskriminační. Princip materiální rovnosti ve vztahu k socioekonomickým právům představuje specifickou formu zákazu libovůle zákonodárce. Právo na nediskriminační charakter normativních rozhodnutí o společenské distribuci veřejných statků tak vytváří klíčový obsah základního veřejného práva jednotlivce, pokud jde o socioekonomická práva.

7.2 Materiální principy ovládající soudní přezkum zákazu diskriminace v oblasti socioekonomických práv

Co tvoří obsah veřejného subjektivního práva na ochranu před diskriminací ve vztahu k socioekonomickým právům? Je možno oprávněně namítnout, že obsah práva na ochranu před diskriminací ve vztahu k socioekonomickým právům by byl bez dalšího poměrně dalekosáhlý a vágní. Kdo, a na základě jakých úvah, je oprávněn nahradit rozhodnutí zákonodárce o tom, co je v oblasti distribuce veřejných dober opodstatněným rozlišováním v rozdílné situaci či stejným zacházením ve stejné situaci? Kde vzít racionální základ pro tvrzení, že soud to ví lépe než zákonodárce? Musí jít o skutečně o velmi závažné, principiální otázky, aby byly způsobilé takové zásahy soudní moci do rozhodování zákonodárce při distribuci veřejných zdrojů odůvodnit. V čem spočívá základní materiální východisko soudů při posuzování možného diskriminačního charakteru pravidel zajištění socioekonomických práv?

Soudy si v této situaci pokládaly otázku, zda došlo v důsledku tvrzeného diskriminačního postupu k zásahu do práva na život nebo lidskou důstojnost. Právo na život a lidskou důstojnost jsou suverénně nejzákladnějšími mezinárodněprávními normami v oblasti ochrany lidských práv. Tvoří materiální základ soudní vymahatelnosti socioekonomických práv, jak jej uplatňují vnitrostátní ústavní a nejvyšší soudy nejen kde jsou socioekonomická práva ústavně zaručena jako vymahatelná, ale i tam, kde tomu tak původně být nemělo, jako v případě Indie. Podobně také Ústavní soud Jihoafrické republiky a kanadský Nejvyšší soud shodně používají hlediska ochrany práva na život v důstojnosti jako důležitého materiálního znaku, který je způsobilý odůvodnit poskytnutí soudní ochrany ve vztahu k pozitivní úpravě zajištění socioekonomických práv v případě tvrzené diskriminace. Vznik subjektivního veřejného práva na ochranu před diskriminací ve vztahu k socioekonomickým právům je tak v materiálním ohledu za prvé nerozlučně spojen s právem na život a lidskou důstojnost a jeho přirozenoprávním pojetím.

Druhý základní materiální princip, na němž spočívá vznik subjektivních veřejných práv socioekonomického charakteru, je spojen s obsahem závazku zajištění minimálního standardu. Filosoficky je požadavek minimálního standardu spjat se základním účelem sociální legislativy, tedy zajistit základní potřeby těch, kteří si bez vlastní viny nemohou pomoci sami. Na mezinárodněprávní úrovni je tento filosofický obsah vyjádřen ve smluvním závazku postupného uskutečňování socioekonomických práv. Jakýkoliv závazek zajistit socioekonomická práva, i takový, který zní na jejich postupné uskutečňování, předpokládá pozitivní realizaci ze strany státu. Tam, kde taková pozitivní realizace zcela chybí, takže jednotlivci nemají přístup k základní výživě, zdravotní péči, základnímu přístřeší a bydlení či nejzákladnějším formám vzdělávání, je dána pravomoc soudů poskytovat ochranu právům jednotlivců. Výbor pro hospodářská sociální a kulturní práva konstatuje, že smluvní strana, která na svém území má významné množství jednotlivců připravených o základní výživu, základní zdravotní péči, základní přístřeší a bydlení, nebo o zcela základní formy vzdělávání, dopouští se *prima facie* porušování svých závazků z I. Paktu. Úloha soudů v tomto kontextu představuje specifickou variantu „poslední instance“, ve smyslu posledního útočiště těch, kdo nemají reálnou alternativu. Také ve vztahu k minimálnímu standardu socioekonomických práv je tedy poskytnutí soudní ochrany v přímém vztahu k zajištění práva na život a lidskou důstojnost. Stav, kde jsou pozitivní povinnosti státu v oblasti zajištění socioekonomických práv zanedbány, je způsobilý přímo ohrozit právo člověka na život v důstojnosti.

Je možno samozřejmě namítnout, že soudy jsou v takovém případě „posledním útočištěm“ jehož pravomoci k dosažení potřebné změny této situace budou pravděpodobně zcela nedostatečné. Soudy přece nejsou oprávněny samy vytvořit normativní úpravu minimálního standardu, pokud to zákonodárce opomněl. To je jistě pravda, právě tak jako lze přisvědčit, že mnohdy bývají soudní rozhodnutí v takových věcech prostě jen deklaratorní. Soudy však mohou v takové situaci odmítnout vykonat rozhodnutí veřejných nebo soukromých orgánů, jež by zbavila jednotlivce všech jistot, včetně těch, které si v zoufalé situaci svémocně opatřili. Příkladem mohou být rozhodnutí jihoafrických a indických soudů, které odmítly přivolit k násilnému vyklizení pozemků obývaných lidmi bez domova, kde sociální programy bydlení neexistovaly a státní moc se k potřebám chudých stavěla zcela lhostejně. Zajímavý aspekt této problematiky představují některá rozhodnutí Ústavního soudu Jižní Afriky, která přímo zavazují státní subjekty k vytvoření sociálních politik velmi konkrétního obsahu, či k určitému pozitivnímu konání, jako je pokojné řešení situace a snahy o zprostředkování. Soud tak učinil mimo jiné také s odvoláním na mezinárodněprávní ochranu lidských práv, ovšem základním východiskem jeho rozhodnutí byla ústavní úprava zaručující veřejná, individuální práva socioekonomického charakteru.

7.3 Formální principy soudního přezkumu zákazu diskriminace v oblasti socioekonomických práv

Druhým aspektem soudního přezkumu zákazu diskriminace vzhledem k zajištění socioekonomických práv zůstává otázka, kde leží meze tohoto přezkumu. Jakými zásadami se soudy řídí, pokud zasahují do pravidel, jimiž se zákonodárce rozhodl upravit způsoby distribuce veřejných statků, a kdy se naopak takových zásahů zdrží? Formální principy soudního přezkumu zákazu diskriminace v oblasti socioekonomických práv stanoví meze, jež by soudy neměly překročit – alespoň pokud stojí před otázkou, zda nahradit rozhodnutí zákonodárce ohledně zajištění socioekonomických práv vlastní úvahou.

Základem sebeomezení soudní moci ve vztahu k legislativě je princip dělby moci jako základní zásada právního státu. Zatímco legislativa je výsledkem normotvorné činnosti orgánů legitimovaných na základě volby většin, soudy představují protiváhu zákonodárné moci tím, že poskytují ochranu individuálním právům, a to i v případech, kdy jsou tato práva porušena vydáním konkrétní zákonné úpravy. V případě legislativní úpravy socioekonomických práv však lze namítnout, že jde o úpravu zcela specifického charakteru. Jejím obsahem jsou rozhodnutí o distribuci společenských statků spíše než individuální práva. Je výsledkem programové volby legislativních priorit, jež do značné míry závisí na rozhodnutích politických aktérů. Jako taková musí nalézt rovnovážné stanovisko mezi mnoha soukromými a veřejnými zájmy a její rozhodování rovněž ovlivňuje omezenost veřejných zdrojů, které rozděljuje. Výsledné rozhodnutí je volbou možných prostředků a jejich variant. Pokud soudy mají činit rozhodnutí, zda je tato úvaha zákonodárce diskriminační nebo ne, nejsou samotné materiální úvahy o ochraně práva na život a lidskou důstojnost jako vymahatelného základu socioekonomických práv dostatečným vodítkem. Soudy totiž často nejsou v takovém postavení, aby byly schopny určit, zda možná variantní řešení poskytují lepší záruky pro tato zaručená práva, nebo ne.

Základním formálním vodítkem soudů bývá úvaha, zda je soud pro jednotlivce, jehož práva byla dotčena, ve vztahu k legislativní moci jakýmsi „posledním útočištěm“, jak odpovídá jeho hlavní úloze poskytovat ochranu před porušením individuálních právů. Toto pravidlo lze použít jak v případech zřejmých opomenutí zákonodárce, tak také jeho dlouhodobé nečinnosti nebo lhostejnosti tvář v tvář evidentnímu zásadnímu problému.

Jiným používaným pravidlem je úvaha, podle níž jsou předmětem hodnocení soudu otázky právní. Pokud jde o otázky skutkové, které v případě sociální legislativy zahrnují obvykle úvahy podložené odbornými prognózami a shromážděnými daty, akceptují soudy legislativní řešení na základě skutečnosti, že podpůrná data byla shromážděna dostatečně reprezentativními a odbornými metodami.

Další typ testu, který s oblibou uplatňuje Nejvyšší soud Kanady, vychází z úvahy, zda konflikt sociálních zájmů, který zákonodárce svou volbou legislativní úpravy řeší, je vyřešen ve prospěch většin nebo menšin; zda tedy cíl legislativní úpravy sleduje podporu menšinových, nebo většinových zájmů. Podle toho potom soud uplatní buď nižší, nebo vyšší zdrženlivost při hodnocení daného opatření. Míra zdrženlivosti se přitom projeví pouze v přísnosti měřítek na prokázání opodstatněnosti daného opatření vládou. Tato měřítká budou v případě legislativy sledující zájem většin přísnější. Základem této úvahy jsou opět principy oddělených mocí a úvaha, že volby legislativních řešení jsou výsledkem „vlády většin“, přičemž úlohou soudů je poskytovat ochranu právům jednotlivců, tedy prioritně ohroženým menšinovým právům.

Uvedené testy uvádíme jako nezbytnou součást přehledu možných přístupů soudní argumentace, jejíž základ je v principech právního státu. Vedle zásady dělby moci jejich základ spočívá zejména v principu rovnosti všech před zákonem, jehož garantem jsou soudy. Obecně ovšem tyto testy pouze doplňují a zpřesňují kritéria testu opodstatněnosti, který je klasickým formálním východiskem pro jakýkoliv přezkum diskriminačního charakteru uvážení zákonodárce. Základ testu opodstatněnosti lze rovněž hledat v principech právního státu, a to jednak principu vlády zákona, vylučující libovůli, a jednak principu rovnosti všech před zákonem. Ačkoliv existuje velká variabilita testů opodstatněnosti užívaných v judikatuře, jejich společnými rysy jsou obvykle (i) sledování cíle právní úpravy (ii) jeho souvislost s dotčeným individuálním zájmem (iii) posouzení přiměřenosti. Zejména posouzení přiměřenosti zakládá výraznou ingerenci do zákonodárné úvahy, protože zahrnuje rovněž posouzení, zda existují způsoby méně zasahující do dotčeného individuálního zájmu, než ten, který byl zákonodárcem zvolen.

V tomto smyslu zahrnují soudní úvahy ohledně přiměřenosti zákonodárných opatření velmi často hodnotové soudy. Paradoxně zejména takové varianty testu opodstatněnosti, které se pokouší o co nejkompaktnější zhodnocení společenského kontextu zvolené normativní úpravy a jeho dopadů, mohou být nejvíce závislé na hodnotových úvahách. Příkladem může být test kontextuální analýzy kanadského Nejvyššího soudu, který je založen na odlišování relevantních a irrelevantních kritérií zákonodárného rozlišování. Otázka, co je v daném kontextu relevantním kritériem, může být ovšem předmětem protichůdných hodnocení zákonodárce a soudu.

Je samozřejmě, že každé soudní rozhodnutí se bude do značné míry opírat o hodnotové volby. Zde není cílem tuto skutečnost nijak zpochybňovat, spíše poukázat na to, že mnohdy není úplně zřejmé, proč by měla být hodnotová úvaha soudu správná (resp. ústavně souladná) a opačná hodnotová úvaha zákonodárce nesprávná (ústavně nesouladná). Ohledně hodnotových otázek obvykle existuje velká rozrůzněnost a tolerance názorů napříč celou společností, a nikdo se o černobílé rozlišení nepokouší. Tato otázka je relevantní zejména proto, že základem soudní vymahatelnosti socioekonomických práv není subjektivní právo na zajištění konkrétního standardu těchto práv, ale subjektivní právo na minimum respektu k životu člověka v důstojnosti.

V každém případě ale je zřejmé, že soudní rozhodnutí ve věcech týkajících se zajištění socioekonomických práv se hodnotovým úsudkům prostě nemohou vyhnout. Eliminovat hodnotové úsudky soudů by bylo možno jen tehdy, pokud by v oblasti socioekonomických práv bylo možno v praxi identifikovat za účelem zrušení vysloveně svévolná rozhodnutí. To je ale ve vztahu k zajištění socioekonomických práv skutečně spíše hypotetická možnost. Jednak proto, že zajištění socioekonomických práv ze své podstaty zahrnuje rozhodnutí ohledně distribuce společenských sociálních statků. V této oblasti máme co do činění s řešeními velmi sofistikovanými, výrazně politické povahy, limitovanými dostupnými zdroji určenými k distribuci. Zvolená řešení této distribuce obvykle budou racionálně obhajitelná – vždyť jejich základem je jejich obhájení před většinami, které rozhodují o politické moci v demokratických společnostech.

V této situaci je tedy základem hodnotové úvahy soudů při rozhodování o diskriminačním charakteru úvahy zákonodárce identifikace předsudku. Jistě lze namítnout, že v praxi někdy mohou soudy prostě jen nahradit předsudek zákonodárce předsudkem vlastním, či se ztotožnit s předsudkem zákonodárce. Že by se to stávat nemělo už proto, že soudy by měly prioritně ochránit zájem individuální, je nikoliv právním kritériem, jako spíše morálním nárokem na jejich rozhodování. Určitou garancí tohoto morálního nároku je vázanost soudů základními právními východisky - ústavními principy a principy ústavního státu především.

7.4 Privatizace mezinárodněprávních závazků z lidských práv vnitrostátním právem

Právo na život a lidskou důstojnost není pouze předmětem ústavních nebo smluvních mezinárodních záruk. Bez pochybností se mu přisuzuje kogentní základ v mezinárodním obyčeji. Bylo by samozřejmě možné poukázat tu na právní sílu kogentních obyčejových norem, které se tak prosadily jako základ soudní vymahatelnosti socioekonomických práv. Ovšem z našeho textu takový závěr nevyplývá. Základem, z něhož soudy dovedly individuální subjektivní právo na ochranu před diskriminací při zajištění socioekonomických práv, nebyl ani obyčej, ani mezinárodní smlouva. Ve většině případů je základním zdrojem ústavní právo, a někdy dokonce i to pouze nepřímě. Nejjasněji lze tuto skutečnost ilustrovat na rozhodovací praxi Nejvyššího soudu Indie. Ten za pomoci argumentace právem na život a lidskou důstojnost dovedl soudní vymahatelnost socioekonomických práv i přesto, že Ústava Indie je učinila pouze předmětem legislativních směrnic, výslovně založených jako soudně nevymahatelné. Nejdůležitějším mezinárodněprávním dokumentem, o nějž se Nejvyšší soud Indie v této souvislosti opřel, byla Všeobecná deklarace lidských práv, dokument deklaratorní povahy. Nejvyšší soud Indie opřel svou argumentaci o přirozenoprávní základ obou těchto základních lidských práv, jako práva lidské bytosti vlastních, jejichž zdrojem není vnitrostátní ani mezinárodní právo, jež existují nezávisle na vůli států, jsou deklarovány v ústavách a úlohou soudů je jim poskytovat ochranu. Právě tak nelze říci, že by se vnitrostátní soudy opíraly o výklad mezinárodněprávních smluvních závazků. Výjimkou jsou jistě socioekonomická práva zaručená v rámci mezinárodních smluv vybavených vlastními mezinárodními judičiálními mechanismy, jako je EÚLP. Na tom ovšem není nic zvláštního, protože rozsudek mezinárodního soudu konstatující porušení závazku ze smlouvy ve vztahu k jednotlivci se do následného rozhodování vnitrostátních orgánů vždy nějakým způsobem promítne – byť v minimálním rozsahu tak, že vnitrostátní orgány donutí takový mechanismus pro aplikaci tohoto výkladu vnitrostátními soudy vytvořit. Nicméně v případě závazků ze socioekonomických práv podle I. Paktu žádný mezinárodní judičiální mechanismus neexistuje. Vnitrostátní soudy užívají ve své argumentaci odkazy na I. Pakt spíše pro porovnání nebo podporu určitého výkladu vnitrostátní ústavy. Ta často obsahuje mnohem

vyšší garance socioekonomických práv než mezinárodní smlouva – alespoň pokud jde o jejich soudní vymahatelnost.

Nicméně není pochyb, že státy vytvářejí na základě existujících závazků podle mezinárodního práva závazky vnitrostátní. Nejde samozřejmě o závazky totožného charakteru ani obsahu. Zatímco mezinárodněprávní závazky vytvářejí povinnosti smluvní strany vůči mezinárodnímu společenství na základě *lex contractu*, státy provádějí materiální transformaci těchto závazků dovnitř, obvykle prostřednictvím ústavní úpravy, aby založily subjektivní práva nebo závazné směrnice pro vnitrostátní normotvorbu, popřípadě obojí. Ačkoliv by se dalo očekávat vzhledem k nezbytně vágním formulacím těchto práv na mezinárodní úrovni, že těžiště jejich vnitrostátní interpretace bude v oblasti legislativy, skutečnost ukazuje, že soudy se prosadily jako důležitý autor interpretace těchto závazků na ústavní úrovni také tam, kde to ústavodárce nijak nezamýšlel nebo výslovně ponechal provedení závazků ze socioekonomických práv na ústavní úrovni v rovině soudně nevymahatelných legislativních směrnic. Nejvýznamnější úlohu v tomto procesu rozšiřování soudní interpretace obsahu ústavně zaručených práv socioekonomického charakteru hraje aplikace principu rovnosti a nediskriminace, jako nedílná součást principu právního státu.

Proces přenosu mezinárodněprávních závazků do vnitrostátního práva je někdy nazýván jejich „privatizací“ (ve smyslu privatizace mezinárodněprávních závazků vnitrostátním ústavním právem). Viděli jsme, jak ústavněprávní úprava „privatizuje“ mezinárodní závazky ze socioekonomických práv. Není pochyb, že tyto závazky byly původně konstruovány jako závazky k vytvoření legislativní úpravy, bez nároku na vnitrostátní soudní vymahatelnost. Ovšem jakmile jsou takové závazky privatizovány ústavním právem, potom jeho základní funkcí v oblasti ochrany lidských práv je poskytnout jednotlivci ochranu před svévolí státní moci – a tuto ochranu v právním státě poskytují soudy. Proto tedy se v případě jakékoliv ústavní privatizace či jinak řečeno materiální transformace mezinárodněprávních závazků přesunu od legislativního provedení k soudní kontrole prostě nelze vyhnout. Ústavně zaručená práva jsou vždy v právním státě soudně vymahatelná.³⁸⁴ Základem vnitrostátní soudní vymahatelnosti pak není mezinárodní závazek ani jiný mezinárodněprávní pramen, ale výlučně vnitrostátní ústavní právo samo. V této souvislosti je také zajímavé, že takto ústavním právem „privatizované“ mezinárodní závazky se uplatní nejen vůči veřejným orgánům, ale i soukromým osobám, protože i tam, kde ústavní normy nejsou přímo horizontálně aplikovatelné, uplatní se prostředky soudní ochrany vůči soukromým osobám alespoň nepřímo. V tomto ohledu můžeme mluvit o primární privatizaci mezinárodněprávních závazků, která zahrnuje jejich transformaci v ústavně zaručená, soudně vymahatelná práva, a privatizaci sekundární, která představuje způsoby, jimiž vznikají vnitrostátní povinnosti z těchto ústavně privatizovaných mezinárodních práv soukromým osobám, a které je nutno vždy odlišit od povinností veřejných subjektů či státu.

7.5 Soudní ochrana a distributivní spravedlnost

Ústavní soudní ochrana ze zaručených socioekonomických práv se častěji než je tomu v jiných případech, uplatňuje v podobě soudní kontroly ústavnosti zákonodárných aktů. Je tomu tak zřejmě z několika důvodů. První z nich spočívá v povaze statků ze socioekonomických práv jako obecných společenských dober, jako je poskytování

³⁸⁴ K tomu srov.: *Raday, F. Privatising Human Rights and the Abuse of Power. Canadian Journal of Law and Jurisprudence, January 2000, No. 13, str. 103.* Autorka zde mluví o „ústavní privatizaci“ mezinárodněprávních závazků obecně, v tom smyslu, že takto „privatizované“ mezinárodněprávní závazky nejsou jen legislativními směrnicemi, ale jsou soudně vymahatelné.

zdravotních služeb, vzdělávání či fungování sociálních zabezpečovacích systémů, jejichž poskytování je podmíněno spoluprací velkých lidských kolektivů zabezpečujících chod složitých systémů. Z toho důvodu nelze rozhodovací procesy v těchto kolektivech ponechávat individuálním aktérům, ale vyžadují si poměrně přesné a detailní normativní úpravy. Složité a finančně náročné pečující systémy se moderní státy často pokouší oddělit do formy různých veřejných podniků a společností. Poskytování služeb formálně od státu odlišnými subjekty s sebou nese jak nebezpečí zneužití moci a veřejných prostředků, tak nezbytnost delegovat na tyto subjekty v různé míře veřejnoprávní státní funkce a rozhodovací pravomoci. To se děje bezvýjimečně prostřednictvím prováděcí legislativy. Tyto skutečnosti činí soudní kontrolu nad legislativním prováděním závazků ze socioekonomických práv zcela nezbytnou. Soudy tak v oblasti socioekonomických práv poměrně často přezkoumávají legislativní akty.

Tím, jak jsou veřejné podniky a quasistátní instituce postupně vybavovány atributy veřejné moci v socioekonomické oblasti, stávají se podobně mocnými subjekty jako stát. V této ani zcela veřejnoprávní, ani zcela soukromé oblasti, jež řídí distribuci veřejných dober, vyrůstají instituce, jež mohou ohrozit ústavně zaručená práva občanů (ne jen socioekonomická) podobně závažně, jak by to mohl učinit stát, pokud by nebyl vázán ústavními zárukami. Bylo by pak absurdní, aby jednotlivec požíval ústavní ochrany před zásahy státu, ale nebyl chráněn před zásahy jiných subjektů, na něž stát své pravomoci v socioekonomické oblasti stále častěji deleguje.

Tím se dostáváme k dalšímu výraznému fenoménu jedinečnému v oblasti soudní vymahatelnosti socioekonomických práv. Tím je napětí mezi tradičně individuálním charakterem soudní spravedlnosti a de facto skupinově účinnou sociální spravedlností charakteristickou pro oblast socioekonomických práv. Toto napětí způsobuje někdy dojem, že v této oblasti neexistuje prostor pro rozhodování soudů, jejichž úlohou je poskytovat ochranu právům jednotlivců. Nicméně principy sociální spravedlnosti jsou bytostně vlastní povaze socioekonomických práv, a jak jsme viděli, soudy ji berou v úvahu při svém rozhodování o veřejných právech v socioekonomické oblasti. Lze zmínit například úvahy soudů odmítající konkrétní právní řešení společenské distribuce veřejných statků s odůvodněním, že důsledkem tohoto řešení je bezvýchodná situace jednotlivců kteří si nemohou pomoci sami. Soudy rovněž v této oblasti často nemohou poskytnout účinnou ochranu jednotlivci, aniž by se jejich rozhodnutí současně dotklo osudů desítek, stovek, nebo tisíců lidí. Individuální rozhodnutí vztahující se výhradně k právům konkrétního jednotlivce by nebylo často ve vztahu k socioekonomickým právům vůbec způsobilé nastolit skutečnou spravedlnost.

Soudy, které byly vždy institucemi rozhodujícími o konfliktech hodnot, v souvislosti s rozhodováním o socioekonomických právech rozhodují hodnotové konflikty charakteristické pro tuto oblast. Na rozdíl od občanských nebo politických práv nejde tolik o střety individuálních zájmů navzájem ani o konflikty soukromého a veřejného zájmu. Daleko spíše se jedná o konflikty mezi veřejnými sociálními zájmy navzájem, jež jsou důsledkem soupeření většin a menšin ve společnosti o veřejné zdroje. Pro tuto svébytnou oblast rozhodování musí soudy vytvořit specifické metodiky, protože se nelze vyhnout vynucení ústavně zaručeného práva s poukazem na to, že otázka zahrnuje rozhodnutí o distribuci veřejných zdrojů nebo konflikt dvou sociálních veřejných zájmů. Cestu hledání hranic soudní vymahatelnosti socioekonomických práv lze tedy ukončit poznámkou soudního panelu, pokoušejícího se ve vztahu k soudní vymahatelnosti socioekonomických práv vystihnout

základní metodologický přístup soudů: „Ochrana se musí přizpůsobit právu o něž jde, nikoliv naopak“³⁸⁵.

³⁸⁵ rozsudek Ústavního soudu Jižní Afriky ve věci *Bel Porto School Governing Body and Others v. The Premier of the Province Western cape and Another*, CCT 58/00, str. 129, bod 62

8. Seznam citované judikatury

Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti

- Poradní stanovisko ze dne 6.4.1935, menšinové školy v Albánii (*Minority Schools in Albania Advisory Opinion*), No. 26, PCIJ, Ser. A./B., No. 64, 1935

Mezinárodní soudní dvůr

- Poradní stanovisko o rezervacích k úmluvě o zločinu genocidia (*Advisory Opinion (1951) Concerning Reservations to the Genocide Convention*); ICJ Reports 1986, str. 89 a násl.
- rozsudek z 18. července 1966 ve věci Jihozápadní Afriky (*South-West Africa Cases*), druhá fáze, I.C.J. Rep. 1966, s.6
- Vojenské a polovojenské akce proti Nikaragui (*Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*); ICJ Reports 1970
- Barcelona Traction (*Barcelona Traction, Light and Power Company Ltd., Second Phase*), str. 3

Výbor pro lidská práva (OSN)

- sdělení Výboru o nepřijatelnosti ze dne 12. prosince 1988, č. 347/1988 ve věci *S.G. v Francie*
- sdělení Výboru o nepřijatelnosti ze dne 3. listopadu 1989, č. 268/1987 ve věci *M.G.B a S.P. v Trinidad a Tobago*
- sdělení Výboru ze dne 26. března 1992 č. 415/1990, ve věci *Dietmar Pauger v Rakousko*
- sdělení Výboru ze dne 9. listopadu 1990 č. 298/1988 a 299/1988 ve věci *G. a L. Lindgren a L. Holm, A. a B. Hjord, E. a I. Lundquist, L. Radko a E. Stahl v Švédsko*
- sdělení Výboru ze dne 31. března 1992 č. 395/1990, ve věci *M.Th. Sprenger v. Nizozemí*

Výbor pro odstranění všech forem diskriminace žen

- Stanovisko ze dne 26. ledna 2005, č.: 2/2003, *A.T. proti Maďarsku*

Evropský soud pro lidská práva

- Rozhodnutí Komise pro lidská práva ze dne 6. března 1968, *East African Asians v. Spojené Království*, D.R.13, str. 5 (stížnost č. 4626/70 a další)
- rozsudek ESLP ze dne 23. července 1968, *Belgický jazykový případ (Case „relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium“)* Series A no. 6 (stížnost č. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64)
- rozsudek ze dne 13. června 1979, *Marckx v. Belgie*, Series A no. 31 (stížnost č. 6833/74)
- rozsudek ze dne 22. října 1981, *Dudgeon v. Spojené Království*, Series A no. 45 (stížnost č. 7525/76)
- rozsudek ze dne 28. května 1985, *Abdulaziz, Cabales a Balkandali v. Spojené Království*, Series A no. 94 (stížnost č. 9214/80, 9473/81, 9474/81)
- rozsudek ze dne 17. října 1986, *Rees v. Spojené království*, série A no 106 (stížnost č. 9532/81)
- rozsudek ze dne 28. října 1987, *Inze v. Rakousko*, Series A no. 126, (stížnost č. 8695/79)
- rozsudek ze dne 26. října 1988, *Norris v Irsko*, série A no. 142 (stížnost č. 10581/83)

- rozsudek ze dne 27. září 1990, *Cossey v. Spojené království*, série A no 184, (stížnost č. 10843/84)
- rozsudek ze dne 23. června 1993, *Hoffmann v Rakousko*, Série A č. 255-C (stížnost č. 12875/87)
- rozsudek ze dne 24. února 1998, *Botta v. Itálie*, Reports of Judgments and Decisions 1998-I, (stížnost č. 21439/93)
- rozsudek ze dne 30. července 1998 ve věci *Sheffield a Horsham v. Spojené království*, Recueil des arrêts et décisions 1998-V
- rozsudek ze dne 16. září 1996, *Gaygusuz v. Rakousko*, ECHR 1996-IV, (stížnost č. 17371/90)
- rozsudek ze dne 21. prosince 1999, *Salgueiro da Silva Mouta v. Portugalsko*, ECHR 1999-IX (stížnost č. 33290/96)
- rozsudek ze dne 27. září 1999, *Smith a Grady v. Spojené království*, CEDH 1999-VI (stížnost č. 33985/96 a 33986/96)
- rozsudek Velkého senátu ze dne 6. dubna 2000, *Thlimmenos v. Řecko*, ECHR 2000-IV (stížnost č. 34369/97)
- rozsudek ze dne 15. února 2001, *Dahlab v Švýcarsko*, CEDH 2001-V (stížnost č. 42393/98)
- rozsudek ze dne 26. února 2002, *Fretté v. Francie*, ECHR 2002-I (stížnost č. 36515/97)
- rozhodnutí o nepřijatelnosti stížnosti ze dne 14. května 2002, *Zehnalová a Zehnal v. Česká republika*, ECHR 2002-V (stížnost č. 38621/97)
- rozsudek ze dne 11. července 2002, *Christine Goodwin v. Spojené Království*, ECHR 2002-VI (stížnost č. 28957/95)
- rozsudek ze dne 30. září 2003, *Koua Poirrez v. Francie*, ECHR 2003-X (stížnost č. 40892/98)
- rozsudek ze dne 16. března 2004, *Palau-Martinez v. Francie*, (stížnost č. 64927/01) Reports of Judgments and Decisions 2003-XII
- rozsudek ze dne 27. července 2004, *Sidabras a Džiautas v. Litva*, ECHR 2004-VIII (stížnost č. 55480/00 a 59330/00)
- rozsudek Velkého senátu ze dne 10. listopadu 2005, *Şahin v. Turecko*, CEDH 2005-XI (stížnost č. 44774/98)
- rozsudek ze dne 13. prosince 2005, *Timishev v. Rusko* (stížnost č. 55762/00 a 55974/00)
- rozsudek ze dne 9. října 2007, *Hasan a Eylem Zengin v. Turecko*, (stížnost č. 1448/04)
- rozsudek Velkého senátu ze dne 13. listopadu 2007 ve věci *D.H. proti České republice* (stížnost č. 57325/00)
- rozsudek Velkého senátu ze dne 22. ledna 2008, *E.B. proti Francii*, (stížnost č. 43546/02).

Soudní dvůr Evropských společenství

- 26-62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*
- 6/64, *Flaminio Costa v. E.N.E.L.* ECR 00585
- 43/75, *Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena* [1976] ECR 455
- 96/80, *J.P.Jenkins v Kingsgate (Clothing productions) Ltd.* [1981] ECR 911
- 170/84, *Bilka - Kaufhaus GmbH v Karin Weber von Hartz* [1986] ECR 1607
- 109/88, *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark v Dansk Arbejdsgiverforening, acting on behalf of Danfoss* [1989] ECR 32

- C-360/90, *Arbeiterwohlfahrt der Stadt Berlin v. Bötzel* [1992] ECR I-3589
- C-127/92, *Dr. Pamela Mary Enderby v Frenchay Health Authority and Secretary of State for Health* [1993] ECR 5535
- C-279/93, *Finanční úřad Kolín-Altstadt v. Roland Schumacker* [1995] ECR I-0225
- C-342/93, *Joan Gillespie and others v Northern Health and Social Services Boards, Department of Health and Social Services, Eastern Health and Social Services Board and Southern Health and Social Services Board* [1996] ECR I-475
- C-249/96, *Lisa Jacqueline Grant v. South West Trains Ltd.* [1998] ECR I-621
- C-243/95, *Kathleen Hill and Ann Stapleton v The Revenue Commissioners and Department of Finance* [1998] ECR I-3739
- C-411/96, *Margaret Boyle and Others v Equal Opportunities Commission* [1998] ECR I-6401
- C-167/97, *Regina v Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith and Laura Perez*, [1999] ECR I-623
- C-226/98, *Brigitte Jorgensen v Foreningen af Speciallaeger and Sygesikringens Forhandlingsudvalg*, [2000] ECR I-02447
- C-122/99 a C-125/99 *P, D. a Švédské království v. Rada* [2001] ECR I-4319
- C-4/02, *Hilde Schönheit v Stadt Frankfurt am Main and Silvia Becker v Land Hessen*, [2003] ECR I-12575
- C-144/04, *Werner Mangold* [2005] ECR I-09981
- C-207/04, *Paolo Vergani v Agenzia delle Entrate Ufficio di Arona* [2005] ECR I-7453
- C-13/05 *Sonia Chacón Navas v Eurest Colectividades SA*, [2006], ECR I-06467
- C-329/05, *Finanzamt Dinslaken v Gerold Mendl* [2007] ECR I-01107
- C-411/05, *Félix Palacios de la Villa proti Cortefiel Servicios SA*, [2007] ECR C-297/7

Stanoviska generálních advokátů

- stanovisko generálního advokáta Ruiz-Jarabo Colomera ve věci C-207/04, *Paolo Vergani v Agenzia delle Entrate Ufficio di Arona*
- stanovisko Generálního advokáta Geelhoeda ve věci C-13/05, *Sonia Chacón Navas v Eurest Colectividades SA*
- stanovisko Generálního advokáta Mazáka ve věci C-411/05, *Félix Palacios de la Villa proti Cortefiel Servicios SA*

Ústavní soud České republiky

- Nález ze dne 16. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 53/04
- nález ze dne 6. června 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/04, č. 405/2006 Sb.
- nález ze dne 28. března 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03 č. 280/2006 Sb.
- nález ze dne 26. dubna 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04, č. 419/2006 Sb.
- nález ze dne 7. prosince 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04, Sb.n.u. č. 39, roč. 2007
- nález ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03, Sb. n. u. č. 34, str. 223
- nález ze dne 21. ledna 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02, Sb.n.u., sv. 29, č. 11, str. 87, též č. 40/2003 Sb.
- nález ze dne 14. února 2001, sp. zn. Pl. ÚS 45/2000, Sb. n. u. ÚS č. 21, str. 261
- usnesení ze dne 20. září 1999, sp. zn. I. ÚS 297/99, nepublikováno
- usnesení ze dne 26. června 1997, sp. zn. II. ÚS 227/97, Sb.n.u., sv. 10, č. 30, str. 447
- nález ze dne 2. dubna 1996, sp. zn. Pl. ÚS 47/95, nepublikován
- nález ze dne 26. března 1996 sp. zn. Pl. ÚS 48/95, Sb.n.u. ÚS č. 5, roč. 1995
- nález ze dne 1. listopadu 1995, sp. zn. II. ÚS 192/95, Sb.n.u., sv. 4, č. 73, str.197
- nález ze dne 28. února 1996, sp. zn. Pl. ÚS 9/95, Sb.n.u., sv. 5, č. 16, str. 107, též č. 107/1996 Sb.

- náleze ze dne 24. května 1995, sp. zn. Pl. ÚS 31/94, Sb.n.u., sv. 3, č. 25, str. 184, též č. 164/1995 Sb.
- náleze ze dne 20. ledna 1995, sp. zn. Pl. ÚS 4/95, Sb.n.u., sv. 3, č. 29, str. 215, publikováno též jako 168/1995 Sb.
- náleze ze dne 18. května 1994, sp. zn. Pl. ÚS 36/93, Sb.n.u., sv. 1, č. 24, str. 177, též č. 132/1994 Sb.

Ústavní soud ČSFR

- Nález ze dne 8. října 1992, sp. zn. Pl. ÚS 22/92, Sb.n.u. ÚS ČSFR, ročník 1992, č. 11, str. 40

Nejvyšší soud České republiky

- Rozsudek ze dne 30. června 2005, č.j. 30 Cdo 1630/2004-156, *František Kroščen v. Bohemia Travel, spol. s r.o.*
- Rozsudek ze dne 30. června 2005, č.j. 30 Cdo 1892/2004-203, *Gisela Lacková proti Městu Ústí nad Labem a Městskému obvodu Ústí nad Labem – Neštětice*

Vrchní soud v Praze

- Usnesení ze dne 28. května 2002, č.j. 1 Co 62/2002 – 63, *Jan Kováč proti AZ ALFA, s.r.o.*

Nejvyšší soud U.S.A.

- *Plessy v. Fergusson*, 163 US 537 (1896)
- *Shelley v. Kraemer*, 334 U.S. 1 (1948)
- *Brown v. Board of Education of Topeka* 347 US 483 (1954)
- *Griggs v. Duke Power Co.*, 401 U. S. 229 (1970)
- *Wisconsin v. Yoder et al.*, 406 U.S. 205 (1972)
- *Washington v. Davis*, 426 U.S. 229 (1976)

Spolkový ústavní soud Spolkové republiky Německo

- BVerfGE 7, 198 („*Liith*“)

Odvolací výbor Sněmovny Lordů (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)

- *Regina v. Immigration Officer at Prague Airport and another (Respondents) ex parte European Roma Rights Centre and others (Appellants)* [2004] UKHL 55

Ústavní soud Jižní Afriky

- *The Gauteng Provincial Legislature in re: Dispute concerning the Constitutionality of certain provisions of the School Education Bill of 1995*, 1996, CCT 39/95
- *Certification of the Constitution of the Republic of South Africa*, 1996, CCT 23/96
- *Certification of the Amended Text of the Constitution of the Republic of South Africa*, 1996, CCT 37/96
- *Soobramoney v. Ministry of Health, KwaZulu-Natal*, 1997 (12) BCLR 1696 (CC)
- *National Coalition for Gay and Lesbian Equality v Minister of Justice*, 1998 (6) BHR 127 (CC)
- *Government of the Republic of South Africa and Others v Grootboom and Others*, 2000 (11) BCLR 1169 (CC)
- *Minister of Health and Others v Treatment Action Campaign*, 2002 (10) BCLR 1033 (CC)

- *Bel Porto School Governing Body and Others v. The Premier of the Province Western cape and Another*, 2002, CCT 58/00
- *Port Elisabeth Municipality v. Various Occupiers*, 2004, CCT 53/03

Nejvyšší soud Jižní Afriky

- *City of Johannesburg and Rand Properties (PTY) Limited, Occupiers of ERF 381, Berea Township*

Nejvyšší soud Kanady

- *Bliss v Attorney General of Canada* [1979] 1 S.C.R. 183
- *R. v. Big Drug Mart Ltd.*, [1985], 1 S.C.R. 295
- *R. v. Oakes*, [1986] 1 S.C.R.103
- *R. v. Edwards Books and Art Ltd.*, [1986] 2 S.C.R. 713
- *Irwin Toy Ltd. v. Quebec (Attorney General)* [1989] 1 S.C.R. 927
- *Andrews v. Law Society of British Columbia* [1989] 1 SCR 143
- *Brooks v. Canada Safeway Ltd.*, [1989] 1 S.C.R. 1219
- *R. v. Turpin*, [1989] 1 S.C.R. 1296
- *McKinney v. University of Guelph*, [1990] 3 S.C.R. 229
- *Harrison v. University of British Columbia*, [1990] 3 S.C.R. 451
- *Stoffman v. Vancouver General Hospital*, [1990] 3 S.C.R. 483
- *Tétreault-Gadoury v. Canada (Employment and Immigration Commission)*, [1991] 2 S.C.R. 22
- *Canada (Attorney General) v. Mossop*, [1993] 1 S.C.R. 554
- *Egan v Kanada* [1995] 2 S.C.R. 513
- *Miron v. Trudel*, [1995] 2 S.C.R. 418
- *Adler v. Ontario*, [1996] 3 S.C.R. 609
- *Eaton v. Brant County Board of Education*, [1997] 1 S.C.R. 241
- *Eldridge v. British Columbia (Attorney General)*, [1997] 3 S.C.R. 624
- *British Columbia (Public Service Employee Relations Commission) v. BCGSEU*, [1999] 3 S.C.R
- *Law v. Canada (Minister of Employment and Immigration)* [1999] 1 R.C.S. 497
- *Lavoie v. Canada*, [2002] 1 S.C.R. 769, 2002 SCC 23
- *Chaoulli v. Quebec (Attorney General)*, [2005] 1 S.C.R. 791, 2005 SCC 35

Nejvyšší soud Indie

- *Olga Tellis v. Bombay Municipal Corpn.*, [1985 (2) SCC 545]
- *Shri P.G. Gupta v. State of Gujrat and Others*, 1994 Indlaw SC 1845
- *Murlidhar Dayando Kesekar v. Vishwanath Pandu Barde and Another*, 1995 Indlaw SC 596
- *Chameli Singh and Others v. State of Uttar Pradesh and Another*, 1995 Indlaw SC 888
- *Madhu Kishwar v. State of Bihar*, [1996 Indlaw SC 729: 1996 Indlaw SC 729]

Jiné indické soudy

- *Devati Balasubrahmanyam v. District Collector, Nellore*, 1986 (2) ALT 1

9. Bibliografie

Knižní a časopisecké zdroje

- Alexy, R.* A Theory of Constitutional Rights. Oxford: Oxford University Press, 2002
- Athela, K.* The Revised Provisions on Sex Discrimination in European Law: A Critical Assessment. *European Law Journal*, Vol. 11, No. 1 January 2005, pp. 57-78;
- Ball, C.A.* The Making of Transnational Capitalist Society: The Court of Justice, Social policy, and individual rights under the European Community's Legal order. *Harvard International Law Journal*, Spring 1996, No. 37, str. 307;
- Bell, M.* Anti-Discrimination Law and the European Union. Oxford University Press, 2002
- Bobek, M.* Porušení povinnosti zahájit řízení o předběžné otázce podle čl. 234 (3) SES. Praha: C.H. Beck 2004;
- Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.)* Rovnost a diskriminace. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007;
- Boučková, P.* Právní rámec podpory rovného zacházení a rovných příležitostí. In: Pavlík P. (ed.) Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů. Praha, *Gender Studies*, 2004, str. 33 a násl.
- Boučková, P. (ed.)* Manuál pro vedení pracovněprávních sporů v oblasti rovného odměňování mužů a žen za stejnou práci či práci stejné hodnoty. Praha: Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, 2007;
- Boguszak, J., Čapek, J.* Teorie práva. Codex Praha, 1997;
- Cossmán, B.* Gender Performance, Sexual Subjects and International Law. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, červen 2002, No. 15, str. 281;
- Costello C., Barry E. (eds.)* Equality in Diversity. The New Equality Directives. Irish Centre for European Law, 2003;
- Čapek, J.* Evropský soud a Evropská komise pro lidská práva. Přehled judikatury a nejzávažnějších případů. Linde Praha, 1995;
- Čepelka, Č., Šturma, P.* Mezinárodní právo veřejné, 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia 2003;
- Čížinský, P., Otáhalová, L.* Antidiskriminační zákon v poločase. *Via Iuris*, 2006, str. 61 a násl.
- Dam, K.W.* The Law-Growth Nexus: The Rule of Law and Economic Development. Brookings Institution Press, Washington, D.C. 2006;
- De Schutter, O.* The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law. European Commission, 2005;

- Dworkin, R.* Sovereign Virtue. The Theory and Practice of Equality. Harvard University Press, 2002;
- Ellis, E.* EU Anti-Discrimination Law, Oxford, New York: Oxford University Press, 2005
- Finnis, J.* Natural Law and Natural Rights. Clarendon Law Series, Oxford University Press, 1980;
- Fredman, S.* Discrimination Law. Oxford : Oxford University Press, 2002;
- Gerloch, A. Hřebejk, J., Zoubek, V.* Ústavní systém České republiky. Prospektrum, 1999;
- Gerloch, A.* Teorie práva. Aleš Čeněk – vydavatelství a nakladatelství, 2007;
- Gunn, T.J.* The Complexity of Religion and the definition of "Religion" in International Law. Harvard Human Rights Journal, Spring 2003, No. 16 str. 189;
- Goldberg-Hiller, J.* Canada Is a Blue State: Global Jurisprudence and Domestic Consciousness in American Gay Rights Discourse. Journal of International Law & International Relations, Winter 2004/Spring 2005, No.1, str.261;
- Gerstman, E.* We Are the World? What United States Courts Can and Should Learn from the Law and Politics of Other Western Nations. Journal of International Law and International Relations, Winter 2004/Spring 2005, No. 1 str. 279;
- Hakenberg, W.* Základy evropského práva. 2. vydání. Praha: C.H.Beck 2005;
- Hattenhauer, H.* Evropské dějiny práva. Nakladatelství C.H. Beck, Praha 1998;
- Havelková, B.* Rovné odměňování žen a mužů. Nakladatelství Auditorium, Praha 2007;
- Havelková, B.* Diskriminace žen v odměňování. Právo a zaměstnání, 2005, č. 1, str. 1-9;
- Havelková, B.* Nepřímá diskriminace z důvodu pohlaví v judikatuře Soudního dvora Evropských společenství. Právní rozhledy 2006, č. 6, str. 208-214;
- Havelková, B.* Pozitivní opatření k zajištění rovnosti mezi muži a ženami v právu ES. Právní rozhledy, 2007, č. 11, str. 1 a násl.
- Havelková, B.* Effectiveness of the transposed EU equality law in the Czech republic. Croatian Yearbook of European Law and Policy, 2006, str. 299-311;
- Chamberlain, E.* A Classical Perspective on the Modern Workplace: The Aristotelian Conflict in Sexual Harassment litigation. January 2002, Canadian Journal of Law and Jurisprudence, No. 15, str. 3;
- Ishay, M.R.* The History of Human Rights. University of California Press, 2004;
- Jacobs, F.G.* The Sovereignty of Law: The European Way. Cambridge University Press, 2007;
- Knapp, V.* Teorie práva. Praha, C.H. Beck, 1995;
- Knapp, V.* Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy. Praha, C.H.Beck 1996;

- Kühn, Z.*: Přenos důkazního břemene v antidiskriminačních sporech z pohledu ústavního pořádku. *Jurisprudence*, 2006, č. 5, str. 51-57;
- Leiter, B.* *Naturalizing Jurisprudence. Essays on American Legal Realism and Naturalism in Legal Philosophy.* Oxford University Press 2007;
- Luxton, J.L.* Equality and Sex Discrimination in the European Union – Is Shifting the Burden of Proof the Answer? *Dickinson Journal of International Law*, Vol. 17, No. 2, 1998-1999, str. 357-382;
- MacKinnon, C.* *Women's lives, men's laws.* Belknap Press of Harvard University: Cambridge, Mass. Press, 2005;
- Marks, S.* The Human Right to Development: Between Rhetoric and Reality, *Harvard Human Rights Journal*, Spring 2004, No. 17, str. 137;
- Marmor, A.* Do We Have a Right to Common Goods? *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, July 2001, No. 14, str. 213
- McGoldric, D.* *Human Rights and Religion: The Islamic Headscarf Debate in Europe.* Oxford and Portland, Oregon 2006;
- McK. Norrie, K.*: Marriage and Civil Partnership for Same-Sex Couples: The International Imperative. *Journal of International Law & International Relations*, Winter, 2004/Spring, 2005, No. 249, str. 1;
- Mutua M.w.* Hope and Despair for a New South Africa: The Limits of Rights Discourse. *Harvard Human Rights Journal*, Spring 1997, No. 10, str. 63;
- MPSV.* Výběr judikátů Evropského soudního dvora o rovných příležitostech mužů a žen. Praha: MPSV, 1999;
- Neubauer, Z.*: *Státověda a teorie politiky.* Praha: Jan Laichter, 1947;
- Nussbaum, M.C.* *Frontiers of Justice. Disability, Nationality, Species Membership.* The BELKNAP Press of Harvard University Press, 2006;
- Nyamu, C.I.*: How should Human Rights and Development respond to cultural legitimization of Gender Hierarchy in Developing countries? *Harvard International Law Journal*, Spring 2000, No. 41, str. 381
- Ovey, C., White, R.* *European Convention on Human Rights.* Oxford University Press: Oxford, 2006;
- O'Conneide, C.* Age discrimination and European Law. European Commission, DG Employment, 2005;
- Paust, J.J.* The Other Side of Right: Private Duties under Human Rights Law. *Harvard Human Rights Journal*, Spring 1992, No. 5, str. 51

- Pavlíček, V. a kol.* Ústava a ústavní řád České republiky, komentář. I., II. Linde, Praha 1999;
- Potočný, M., Ondřej, J.* Mezinárodní právo veřejné: Zvláštní část. IV. dopl. vyd., Praha: C. H.Beck, 2003;
- Raday, F.* Privatising Human Rights and the Abuse of Power. Canadian Journal of Law and Jurisprudence, January 2000, No. 13, str. 103;
- Scheu, H.Ch.* K otázce rituálního usmrcování zvířat podle islámských předpisů. Kulturní konflikt před německými soudy. Jurisprudence roč. 2007, č. 1;
- Smit, N.* Equity Legislation in South Africa with Specific Reference to HIV/AIDS and Disability. The International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations, Spring 2002, str. 47-66;
- Smith, A.M.* Good Fences Make Good Neighbors? The „Wall Decision“ and the Troubling Rise of ICJ as a Human Rights Court. Harvard Human Rights Journal, Spring 2005, No. 18, str. 251;
- Sokolová, V.* Gay a lesbické rodičovství, homosexuální rodina a genderové aspekty netolerance k homosexualitě. ABC Feminismu. Brno : Nesehnutí, 2004;
- Stychin, C.F.:* Essential Rights and Contested Identities: Sexual Orientation and Equality Rights Jurisprudence in Canada, Canadian Journal of Law and Jurisprudence, January 1995, No. 8 str. 49;
- Schiek, D., Waddington, L., Bell, M. (eds.):* Cases, materials and texts on National, Supranational and International Non-discrimination Law. Hart Publishing, 2007;
- Tamanaha, B.Z.* Law as a Means to an End. Threat to the Rule of Law. Cambridge University Press, 2006;
- Tobler, Ch.* Remedies and Sanctions in EC non-discrimination law. European Commission, 2005;
- Tomeš, I., Koldinská, K.* Sociální právo Evropské unie. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003;
- Tushnet, M.* Weak Courts, Strong Rights: Judicial Review and Social Welfare Rights in Comparative Constitutional Law. Princeton University Press, 2008;
- Veselý, Z. (ed.)* Světová politika XX. století v dokumentech (1900 – 1945), Vysoká škola ekonomická, Praha 2000;
- Waalwijk, K. (ed.)* More or less together: levels of legal consequences of marriage, cohabitation and registered partnerships for different-sex and same-sex partners. A comparative study of nine European countries. Institut National d'Etudes Démographiques, Paris, 2004;

Waldijk, K. Bonini-Baraldi, M. Sexual Orientation Discrimination in the European Union: National Laws and the Employment Directive. Cambridge : Cambridge University Press, 2006;

Werner M. H. Fundamental Misconceptions about Fundamentals Rights: The Changing Nature of Women's Rights in the EEC and their application in the United Kingdom. Harvard International Law Journal, Spring 1990, No. 31, Page 565;

Whelanová, M. Pracovní a sociální právo ES a s ním spojená adaptace a transpozice do českého práva. Právní rozhledy (příloha Evropské právo), 2002, č. 9, str. 5-11;

Zysk, M. Age Discrimination Law in a Country with a Communist History: The Example of Poland. European Law Journal, Vol.12, No.3, May 2006, str. 371 – 402.